

Література.

1. Буряк П.Ю. Державна підтримка сільськогосподарських підприємств : моногр. / П. Ю. Буряк, Я. Р. Ярема. – Л. : Сполом, 2010. – 204 с.
2. Стивенс П.Р. Основы организационного поведения / П.Р. Стивенс. – СПб. : Вильямс, 2006. – 448 с.
3. Статистичний збірник „Щорічник Луганської області” за 2011 рік / За редакцією С. Г. Пілієва. – Луганськ: Головне управління статистики у Луганській області, 2012. – 492 с.
4. Ткаченко В. Г. Кадровий потенціал України: стан, проблеми підготовки і можливості раціонального використання : моногр. / під заг. ред. проф. В. Г. Ткаченко і проф. В.І. Богачова. – Луганськ : Книжковий світ, 2011. – С. 109 – 140.
5. Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій / [М.Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М.П. Лукашевич та ін.]– К.: МАУП, 2004. – 368 с.

УДК 631.15:631.145

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОСЕКТОРА УКРАЇНИ

**ШАБІНСЬКИЙ О.В., К.Е.Н, ДОЦЕНТ,
АКАДЕМІЯ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

Досліджені теоретичні і практичні питання впливу територіального рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємств агросектора України на загальні показники національної економічної безпеки держави. Уточнено поняття економічної категорії «економічна безпека підприємств аграрного сектора на регіональному рівні».

Doslidzheni teoretichni i praktichni Food vplivu teritorialnogo rinvnya zabezpechennya sistemi ekonomichnoї BEZPEKA pidpriemstv agricultural sector of Ukraine on zagalni pokazniki natsionalnoї ekonomichnoї BEZPEKA powers. Clarified ponyattya ekonomichnoї category of "Ekonomichna Bezpeka pidpriemstv agricultural sector regionalnomu rinvni".

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стан економічної безпеки аграрного сектора України в цілому суттєво мірою залежить від забезпечення безпеки аграрного сектора на рівні всіх її регіонів. В той же час аналіз економічної безпеки в регіональному розрізі відповідає вимогам системного підходу, який покладено методологічною основою наших досліджень. Тому при розробці загальнодержавної політики в галузі забезпечення

економічної безпеки повинна враховуватися необхідність формування ефективної просторової структури країни, яка б забезпечувала баланс інтересів усіх регіонів та суб'єктів господарювання АПК, що знаходяться на їх території.

Під економічною безпекою підприємств аграрного сектора на регіональному рівні пропонується розглядати сукупність умов і факторів, що характеризують поточний стан економіки аграрної сфери на рівні регіону, стабільність, сталість та поступовість її розвитку, інтеграцію з економікою цілої держави. Тому кожна країна намагається вирівнювати територіальні відмінності умов життєдіяльності населення в регіонах, збалансовувати рівень доходів населення з урахуванням регіональних особливостей.

В цьому аспекті дослідження питань розвитку економіки на територіальному рівні і його впливу на загальні показники економічної безпеки України є надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання територіального рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємств агросектора є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, в працях І.В. Бакушевича і В.П. Мартинюка [2] висвітлюються питання можливостей забезпечення економічної безпеки аграрних регіонів України, робиться аналіз із сучасного стану; Б. Данилишин [3] обґрунтовує теоретичні проблеми регіональної політики в питаннях територіального рівня забезпечення економічної безпеки агропідприємств України. Цим питанням присвячуються наукові дослідження З.Є. Шершньової [6], А. Штангрета [7] і ін., які в своїх роботах відмічають, що зниження здатності окремих економічних суб'єктів сільського господарства до забезпечення економічної безпеки може привести до неповоротного послаблення можливостей всієї галузі по забезпеченню загальної національної безпеки.

В той же час залишається велике коло нерозкритих питань, пов'язаних з висвітленням проблем впливу територіального рівня забезпечення економічної безпеки підприємств агросектора на загальні показники економічної безпеки в сільському господарстві України. Ці питання потребують свого розкриття.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації стало визначення впливу регіонального рівня забезпечення системи економічної безпеки підприємств аграрного сектора на загальні показники економічної безпеки в сільському господарстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень економічної безпеки підприємств аграрного сектора може вважатися достатнім та задовільним при забезпеченні ряду умов господарювання в регіоні. Ми вважаємо, що вихідним при цьому є проведення власної економічної політики регіону в рамках загальнодержавної (утворення критичної маси ринкових перетворень, реформування відносин власності, лібералізація господарських зв'язків), гнучке реагування на адміністративні зміни в країні (структурна переорієнтація АПК на розвиток інноваційної моделі економічного зростання), здійснення економічних заходів в регіонах з невідкладних соціальних питань в сільській місцевості, які пов'язані з локальними економічними кризами та прорахунками на загальнодержавному рівні (підвищення ефективності використання трудового потенціалу, зростання продуктивності праці та стимулюючої функції заробітної праці). Важливою умовою активізації регіональної політики є ефективно залучення в господарський обіг галузі ресурсного потенціалу регіону, використання територіального поділу і кооперації праці з сусідніми областями, де існуюча економічна ситуація може впливати на інтереси території та стабільна підтримка відповідності діючих на території відповідно економічних галузевих нормативів, що є загальноприйнятими у світовій практиці (запровадження єдиних мінімальних соціальних стандартів та механізмів соціального захисту, складання місцевих бюджетів на основі гарантованих фінансових нормативів) [7].

Регіональна економічна безпека аграрного сектора є невід'ємною складовою частиною економічної безпеки держави та АПК й важливою запорукою її незалежності. Детально вивчивши та згрупувавши в своїх дослідженнях основні елементи економічної безпеки аграрного сектора із урахуванням регіональних відмінностей, ми прийшли до висновку, що економічна безпека підприємств аграрного сектора є складним, багаторівневим механізмом. З однієї сторони, вона піддається впливові геополітичних та гео економічних процесів, що випробовують її здатність протистояти зовнішнім загрозам, з іншої – на рівні регіонів та окремих суб'єктів господарювання проходить велика кількість економічних процесів, що формують низку внутрішніх загроз економічної безпеки аграрного сектора.

Беззаперечною загрозою економічної безпеки аграрного сектора є значна диференціація аграрних регіонів за рівнем розвитку. Території України відрізняються один від одного за темпами економічного та соціального розвитку, територіальним поділом праці, одностороннім використанням місцевих ресурсів. Найбільш «гарячими» територіями України є Придніпровський, Донецький та Східний райони, а «найпрохолоднішими» – Карпатський, Подільський, Поліський та Причорноморський райони [2].

Одним із основних узагальнюючих показників, які найбільш повно характеризують ефективність виробництва на регіональному рівні, є показники виробництва валової продукції сільського господарства за областями України (табл. 1).

Як пропонує Б. Данилишин [3], в процесі аналізу показників виробництва валової продукції необхідно розраховувати розмах варіації від більшого до меншого. Так, найбільший розмах варіації за обсягами валової продукції у 2012 році становив 3,6-2,7 рази в Закарпатській, Чернігівській та Івано-Франківській областях; найменший розмах варіації в цьому році був у Вінницькій, Черкаській та Полтавській області – 1,0-1,1 рази або 98-91 % у порівнянні з першим місцем, яке в 2012 році займала Київська область.

Для забезпечення економічної безпеки агрорегіону необхідно забезпечити здатність кожного господарюючого суб'єкта до сталого розширення виробництва. При цьому вкрай важливо зрозуміти: не дивлячись на те, що якщо економічна безпека аграрного сектора навіть протягом короткого часу буде підтримуватися в умовах наростання загроз його економічним суб'єктам, то після закінчення цього періоду сумарний нагромаджений ефект зниження здатності економічних суб'єктів до розширеного відтворення приведе до неповоротного послаблення можливості галузі по забезпеченню власної економічної безпеки. Тому загальногалузевий стан економічної безпеки та стан всіх регіонів залежить від здатності країни забезпечити належний рівень економічної безпеки окремих агропідприємств та їх об'єднань. З метою аналізу економічної безпеки аграрного сектора введемо поняття «економічної безпеки на макрорівні». На мікроекономічному рівні в ході здійснення структурної політики в АПК на перший план виходять завдання підтримки і стимулювання розвитку економічно ефективних агропідприємств і

організацій, ліквідація або реорганізація неефективних економічних структур, впровадження ринкових норм поведінки економічних суб'єктів.

Таблиця 1

**Валова продукція сільського господарства, вироблена в Україні
(у постійних цінах 2010 року, мільйонів гривень)**

	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	Місце регіонів у 2012 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Україна	28774,2	183890,3	151022,2	179605,8	197935,9	194886,5	233696,3	223254,8	x
Автономна Республіка Крим	11337,5	6025,6	4938,2	5294,6	7662,0	7360,4	8314,5	6665,0	19
області	17729,0	11957,7	9539,6	10510,4	12597,3	12601,3	15065,0	14492,2	2
Вінницька									
Волинська	7952,5	4757,8	4366,1	5009,2	5175,8	5273,3	5781,2	6183,5	22
Дніпропетровська	14624,9	10100,9	8046,2	10801,2	12191,5	12348,3	14475,5	11535,4	6
Донецька	13934,9	9161,7	7911,1	9988,5	9393,3	9577,4	11464,5	10863,2	8
Житомирська	11097,2	7648,0	5742,9	6088,5	6340,3	6344,8	7222,6	7945,3	16
Закарпатська	4184,4	3340,6	3272,4	3739,3	3951,7	3838,3	4044,8	4207,3	25
Запорізька	12890,6	7699,0	6136,3	7611,0	7482,4	7642,5	8737,2	7083,2	17
Івано-Франківська	5490,8	4459,2	4031,9	4251,9	4532,3	4567,7	5176,2	5501,5	23
Київська	14160,1	10140,3	7644,1	10164,4	11561,6	11490,7	13627,8	14791,1	1
Кіровоградська	12344,2	7841,1	5997,3	8404,0	8343,9	8505,1	10542,3	8963,9	10
Луганська	9661,1	5599,2	3984,4	5935,5	5441,7	4951,6	6202,6	6280,2	20
Львівська	10352,1	6920,8	6971,6	7129,7	7699,8	7370,8	8400,9	8753,4	11
Миколаївська	10621,5	6195,2	4365,9	6064,5	7366,5	7462,2	8374,2	6936,5	18
Одеська	13599,8	7978,4	7914,3	9003,0	8554,6	9381,1	10020,3	8046,9	14
Полтавська	16180,8	10732,9	7038,7	10307,6	12287,3	10999,2	14922,5	13399,8	4
Рівненська	7746,2	5161,8	4391,3	4781,5	5282,4	5401,8	5993,0	6190,1	21
Сумська	11736,0	7385,9	5968,7	5986,1	6398,2	5751,8	7860,1	8227,8	13
Тернопільська	9531,4	6341,4	5273,1	5267,8	6139,4	5825,6	7295,0	7949,3	15
Харківська	15632,8	10208,8	8730,0	111206,1	10095,7	8946,1	13270,6	12198,8	5
Херсонська	10346,7	5768,0	5550,0	6435,2	7911,9	8142,3	9964,3	8334,2	12
Хмельницька	12759,8	8968,9	7375	6995,5	8411,5	8376,3	9678,3	11162,2	7
Черкаська	11276,5	7522,3	6532,8	8257,1	11809,4	12318,3	14489,1	14028,8	3
Чернівецька	4805,8	3444,3	3044,2	3406,8	3785,3	3899,1	4318,6	4363,3	24
Чернігівська	12777,6	8530,5	6255,9	6966,4	7520,1	6510,5	8455,2	9151,9	9

Джерело: розраховано автором на основі [5]

Обов'язковою умовою дотримання вимог економічної безпеки вітчизняних агропідприємств є реалізація системи проєктів і програм перспективного характеру – як наукових та інноваційних, так і виробничих та інвестиційних [4].

Нехтування економічної безпеки на будь-якому рівні може привести до катастрофічних наслідків, зокрема: занепаду галузі, банкрутства підприємств і, нарешті, підриву системи життєзабезпечення нації з наступною втратою суверенітету держави. Тому розробка теоретичних і практичних питань, удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки аграрного сектора України повинні опиратися на Концепцію національної безпеки України [7].

Загалом, на регіональному рівні аграрному сектору притаманні майже всі організаційно-правові форми господарювання, однак статистичними органами на державному рівні видаються бюлетені за основними показниками господарської діяльності в розрізі підприємств державної і недержавної форм власності, а останні групуються в розрізі: господарські товариства; приватні підприємства (включаючи фермерські); сільськогосподарські кооперативи (виробничі), а також інші підприємства. Незважаючи на досить тонкі правові відмінності розподілу суб'єктів господарювання недержавної форми власності на вищевказані чотири групи, між ними існують як загальні ознаки господарської діяльності, що впливають на кінцеві фінансові результати, так і притаманні тільки певній групі.

Розподіл суб'єктів господарювання аграрного сектору за формами господарювання у регіональному розрізі подано у табл. 2. Із наведених даних видно, що в 2012 р. на дві форми господарювання – господарські товариства і фермерські господарства – припадає 87,4 % їх загальної кількості, тобто це означає, що вони визначають загальний фон здійснюваних трансформацій аграрного сектору нашої держави [1].

Згідно основних напрямків структурної перебудови аграрного сектору передбачався принцип відмови від державного втручання у господарську діяльність суб'єктів господарювання, тобто проведення незалежної виробничої і фінансової діяльності з виключенням податкових взаємин з державою. Суть базового принципу такого підходу полягає у тому, що, з одного боку, кожний суб'єкт господарювання у результаті своєї діяльності самостійно компенсує понесені витрати, а з іншого – отримує певний зиск і сплачує відповідні податки.

Таблиця 2

Кількість діючих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві (станом на 1 липня, одиниць)

	2002	2005	2009	2010	2011	2012	
						кіль- кість	у %
Усього	61178	57877	57152	56493	56133	55866	100
Господарські товариства	9337	7900	7819	7769	7757	8121	14,5
Приватні підприємства	4116	4123	4333	4243	4140	4183	7,5
Виробничі кооперативи	2111	1521	1001	952	905	856	1,6
Фермерські господарства	43042	42447	42101	41726	41488	40732	72,9
Державні підприємства	570	386	345	322	311	294	0,5
Підприємства інших форм господарювання	2002	1500	1553	1481	1532	1680	3,0

Джерело: розраховано автором на основі [5]

Враховуючи високу питому вагу фермерських господарств (майже 73 %) в загальній кількості господарюючих суб'єктів у сільському господарстві України, ми зробимо аналіз результатів діяльності цих господарств у 2012 р. за територіальною ознакою – за областями України (табл. 3).

Загальна картина результатів фінансової діяльності фермерських господарств в 2012 р., наведена у табл. 2, свідчить, що фермерські господарства всіх областей України в 2012 р. працювали прибутково. Особливу увагу необхідно звернути на господарства Черкаської, Чернівецької, Харківської, Київської, Луганської, Кіровоградської, Полтавської і Донецької областей, рівень рентабельності виробництва яких склав більше 30 %. В той же час самий низький рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства було у фермерських господарствах Львівської (7,9 %), Закарпатської (6,4 %) та Тернопільської (9,4 %) областей.

Таблиця 3

Результати діяльності фермерських господарств з виробництва продукції сільського господарства у 2012 р.

	Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн грн			Рівень рентабельності виробництва, %		
	продукції сільського господарства	у т.ч. продукції		продукції сільського господарства	у т.ч. продукції	
		рослиництва	тваринництва		рослиництва	тваринництва
1	2	3	4	5	6	7
Україна	17611,2	16516,6	1094,6	27,8	30,0	1,3
Автономна Республіка Крим	252,2	225,2	27,0	13,5	15,1	1,4
області						
Вінницька	1225,9	1161,4	64,5	29,2	31,8	-4,2
Волинська	185,3	155,4	29,9	23,3	30,4	-4,1
Дніпропетровська	1465,3	1419,7	45,6	21,8	23,1	-8,9
Донецька	757,5	741,8	15,7	31,2	32,7	-15,6
Житомирська	210,1	153,2	56,9	20,1	33,6	-5,5
Закарпатська	71,4	40,6	30,8	8,4	9,3	7,2
Запорізька	949,4	901,2	48,2	20,4	21,7	1,1
Івано-Франківська	152,0	135,4	16,6	19,8	22,0	4,6
Київська	814,1	771,2	42,9	36,4	39,1	0,8
Кіровоградська	1785,9	1742,6	43,3	34,2	35,6	-5,4
Луганська	956,2	920,1	36,1	36,4	38,9	-6,6
Львівська	446,5	206,8	239,7	7,9	16,2	1,7
Миколаївська	1187,7	1180,8	6,9	24,3	24,6	-12,0
Одеська	1208,3	1189,5	21,8	26,6	27,0	8,3
Полтавська	1096,8	1065,5	31,3	34,1	35,3	3,3
Рівненська	166,2	106,7	59,5	19,6	19,8	19,2
Сумська	460,4	410,0	50,4	28,0	33,2	-3,3
Тернопільська	522,6	498,5	24,1	9,4	8,6	29,9
Харківська	1008,7	977,2	31,5	37,7	40,0	-9,2
Херсонська	759,8	748,0	11,8	28,2	28,5	9,6
Хмельницька	585,1	526,8	58,3	26,6	29,6	5,3
Черкаська	860,5	816,1	44,4	40,0	41,8	13,2
Чернівецька	167,9	156,0	11,9	38,0	42,2	-0,6
Чернігівська	315,4	269,9	45,5	23,9	26,4	10,7

Джерело: розраховано автором на основі [5]

Звичайно, досягти 100 % забезпечення фінансово-господарської діяльності всіма суб'єктами господарювання на рентабельному рівні на всьому просторі України майже нереально, оскільки на кінцевий результат господарської діяльності впливають різні чинники: погодні, організаційного, кон'юнктурного, інвестиційного, цінового характеру та інші, а вплив кожного з них на рівень прибутковості є різновекторним і фінансово нерівнозначним.

Висновки. На основі проведених досліджень необхідно відмітити, що нами було уточнено поняття економічної категорії «економічна безпека підприємств аграрного сектора на регіональному рівні». Під економічною безпекою підприємств аграрного сектора та регіональному рівні пропонується розглядати сукупність умов і факторів, що характеризують поточний стан економіки аграрної сфери на рівні регіону, стабільність, сталість та поступовість її розвитку, інтеграцію з економікою всієї держави. Рівень економічної безпеки підприємств аграрного сектора може вважатися достатнім та задовільним при забезпеченні ряду умов господарювання в регіоні: наявності власної регіональної економічної політики в рамках загальнодержавної (утворення критичної маси ринкових перетворень, реформування відносин власності, лібералізація господарських зв'язків); гнучкого реагування на адміністративні зміни в країні (структурна переорієнтація АПК на розвиток інноваційної моделі економічного зростання); здійснення регіональних економічних заходів з невідкладних соціальних питань в сільській місцевості, які пов'язані з локальними економічними кризами та прорахунками на загальнодержавному рівні.

Література.

1. Аграрний комплекс – локомотив вітчизняної економіки [Електронний ресурс] / Мінагрополітики та продовольства України. – Режим доступу до інформації: <http://minagr.gov.ua/ark?nid=3388>.
2. Бакушевич І.В. Економічна безпека регіонів України: аналіз сучасного стану та можливості забезпечення / І.В. Бакушевич, В.П. Мартинюк // Логістика: Вісник ДУ «Львівська політехніка». – 2001. – №416. – С.14-20.
3. Данилишин Б. Регіональна політика: час визначитися / Б. Данилишин // Урядовий кур'єр. – 1999. – №234. – С.6.
4. Про продовольчу безпеку України: Проект Закону від 14.06.2011 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу до інформації: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
5. Сільське господарство України. Статистичний збірник. Державна статистики України. Київ, 2013.

6. Шершньова З.Є. Формування системи антикризового управління підприємства / З.Є. Шершньова // Персонал. – 1999. – №3. – С. 19.

7. Штангрет А. Антикризове управління як засіб попередження банкрутства / А. Штангрет // Регіональна економіка. – 2001. – №2. – С. 151-153.

УДК: 330.342:338

ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ДЕРЖАВИ В ЕКОНОМІЦІ

**ШИБАЄВА Н.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА**

Досліджено еволюцію ролі держави у функціонуванні економіки. Проаналізовано умови, які модифікують роль держави, визначено відмінності у взаємодії держави та економіки на сучасному та попередніх етапах соціально-економічного розвитку.

State's role in economy functioning was studied. Conditions that change the role of the state were analyzed. Features of the state and economy interaction in the modern and past stages of socio-economic development were determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На протязі всієї історії людської цивілізації держава розглядалася як один з основних економічних суб'єктів. Державні інститути були покликані забезпечувати стабільність і ефективність господарських процесів, але в різних економічних системах та на різних етапах еволюції суспільства уявлення про ці категорії, а, отже, форми і методи, масштаби взаємодії держави та економіки мали істотні відмінності. Для визначення оптимальної системи державного регулювання економіки у конкретній соціально-економічній системі слід визначити умови які модифікують роль держави в економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль держави в економіці завжди була у центрі уваги вчених. Історичні особливості, розмаїтість практики господарської діяльності обумовили існування різних, інколи суперечливих теоретичних поглядів на роль держави в економіці, але ніхто з представників основних напрямків розвитку економічної думки не заперечує присутності держави в економіці. Вивченням цього питання серед зарубіжних вчених займалися Л. Абалкіна, Дж. Б'юкенен, Я. Корнаї, Дж.М. Кейнс, В. Ойкен, В. Танці, Л. Ерхардт, Є. Ясіна і багатьох інших. Значний внесок в розробку теорії державного регулювання внесли і вітчизняні науковці,